

Буткевич О. Г.

ЕЛІТА ЯК СУБ'ЄКТ СОЦІАЛЬНОГО УПРАВЛІННЯ

Процес трансформації економічних, соціально-політичних, духовно-моральних відносин та його ефективність цілком залежать від діяльності тієї групи суспільства, яка очолює процес соціальних перетворень. У політології, соціології та інших суспільних науках цю групу називають “елітою”. У повсякденному житті слово “еліта” має два тлумачення. Перше з них відображує володіння якимись інтенсивно, чітко і максимально вираженими рисами, найвищими за тією чи іншою шкалою вимірювання. У цьому значенні термін “еліта” вживається стосовно будь-яких речей, понять, процесів або живих істот. У другому тлумаченні слово розглядається у спектрі суспільної значущості і стосується кращої, найбільш цінної для суспільства групи, що стоїть над масами і покликана в силу притаманних їй особливих рис керувати ними. Таке розуміння слова відображує суть поняття “еліта”, позначаючи ним верству суспільства, або групу осіб, що мають специфічні особистісні характеристики, або професійні якості, які роблять їх елітарними, тобто “вибраними” у тій чи іншій сфері суспільного життя (науки, виробництва, спорту, мистецтва тощо); соціальних рухів і партій.

В процесі розвитку наук, що вивчають суспільство, поняття еліти розширилось, і до характеристик елітарних груп стали відносити такі: виняткові інтелектуальні здібності та найвищі відчуття відповідальності (Х.Ортега-І-Гассет); належність до вищої ланки чиновників, що володіють формальною владою в організаціях та соціальних інститутах (Т.Р.Рай); творча меншість суспільства у протилежність не творчій більшості (А.Тойнбі); належність до меншості, що має найбільший вплив у суспільстві, або до тієї, що здійснює у ньому найважливіші функції (С.Келлер); лідери або видатні представники будь-яких соціальних груп – професійних, етнічних, локальних (М.Боден); особи, що отримали найвищий індекс в галузі їх діяльності (В.Парето); найактивніших у політичному відношенні суб'єктів, що орієнтовані на владу (Г.Моска); особи, що займають високе становище в суспільстві, і в силу цього, справляють вплив на соціальний прогрес (Л.Дюпре); особи, що володіють найбільшим статком або ті, що мають найбільший престиж (Г.Ласуел); особи, що володіють владними повноваженнями (А.Етціоні); особи, що займають ведучі позиції в політичному, економічному, культурному житті суспільства (В.Геттсмен).

Теорія еліт має немало знаменитих попередників. Платона, що намалював картину “ідеальної держави”, яка керована мудрецами-філософами; Т.Карлейля, що вказував на першочергову роль видатних однаків-“героїв” в історії людства [1]; Т.Гоббса, що говорив про безкінечне сильне бажання влади, нової і обширної, яке закінчується для людини тільки зі смертю [2]. Значний інтерес викликають роботи авторів: Г.Моски, В.Парето, Р.Міхельса. В основу їхнього розподілу суспільства на еліту і не-еліту, покладено індивідуальну нерівність здібностей людей. Вони вперше виділили еліту як суб'єкт соціальної дії зі специфічними характеристиками і механізмами функціонування. Теорію еліт видатний італійський соціолог та політолог Г.Моска виклав у працях “Основи політичної науки”, та “Правлячий клас”. Суть цієї теорії полягає у виділенні серед всіх типів суспільно-економічних формацій двох основних класів: класу правлячого і класу керованого.

Моска піддав ґрунтовному аналізу проблему формування політичної еліти та її специфічних якостей. Він вважав, що найважливішим критерієм входження до її складу є здібність керувати іншими людьми, тобто, організаторські дані. Поряд з цим він зазначив, що еліту в суспільстві визначають наступні якості: матеріальні, моральні, інтелектуальні переваги над іншою частиною населення [3]. Але не всім представникам елітних кіл притаманні кращі, більш високі, ніж у іншій частині суспільства, властивості. Клас, що займає панівне становище в суспільстві, має неабияку згуртованість та піддається постійним змінам. Ця тенденція призводить до закриття і кристалізації класу, до його виродження, що невпинно веде до застою у суспільному житті. У відповідь на ці процеси активізують діяльність у напрямі боротьби за посідання панівних позицій в суспільстві нові соціальні сили за рахунок найбільш здібних до управлінської діяльності із групи нижчих активних верств. Це оновлення запобігає дегенерації еліти, робить її здатною до ефективного керівництва суспільством. Концепція політичного класу Моски піддавалася критиці за деяку абсолютизацію політичного фактора у соціальному структуруванні суспільства та за недооцінку ролі економіки. [4]. Цікавим є те, що ця теорія знайшла своє несподіване підтвердження у тоталітарних державах, через процес набуття політикою переважаючої ролі над економікою і іншими сферами суспільства, в особі номенклатурної бюрократії. Зміст поняття “політична еліта”, у концептуальному підході Моски, сучасними дослідниками визначається як позиційний (структурний, організаційний), в рамках якого належність чи неналежність індивіда або групи до еліти визначається за їх станом в офіційній соціально-політичній структурі суспільства, за наявності особливих соціальних якостей [5]. Як прибічник позиційного підходу, Моска вважав, що наявність еліти в суспільстві обумовлена самою природою соціальної організації. На його думку, концентрація політичної влади в руках невеликої кількості людей неминуче призводить до виникнення деякої специфічної спільності, що здатна об'єднати свої зусилля, легко отримувати перемогу над тисячами, що не знайшли компромісу між собою[6]. Намагаючись уникнути термінологічної плутанини, Моска чітко розрізняє еліти традиційні, що формуються для виконання особливо важливих функцій і ті, чия роль в суспільстві швидше демонстраційна, обмежена специфічним емоційним впливом на населення [7].

У той же період часу, що і Моска, свою теорію політичних еліт розробляв В.Парето. Загальним схематичним зображенням суспільства у його працях є піраміда з вершиною у вигляді еліти. Вона, еліта, в свою чергу, складається з осіб, яким обов'язково повинні бути притаманні такі риси і якості, як вміння переконувати (маніпулюючи людськими емоціями) і вміння застосовувати силу там, де це необхідно [8].

Моска та Парето виходили з того, що світом у всі часи правила і повинна правити вибрана меншість. Це

еліта, що має певні, тільки їй притаманні якості: психологічні (природжені) та соціальні (набуті внаслідок певного виховання і освіти). В “Трактаті із загальної соціології” Парето писав, що людське суспільство є неоднорідним і всі індивіди в ньому різняться як фізично і морально, а також і інтелектуально [9]. Та *сукупність індивідів, чия діяльність в певній сфері відрізняється більшою ефективністю, високими результатами і складає еліту*. За теорією Парето, *еліта поділяється на керівну, що прямо чи опосередковано (але ефективно) бере участь в управлінні; та некерівну – контреліту, що має характерні для еліти якості, але не має доступу до керівництва через свій соціальний (природжений) статус та через різноманітні бар’єри, що існують в суспільстві стосовно його нижчих верств, але має велике прагнення “замінити” керуючу еліту собою*.

Згідно з цим концептуальним підходом, панування одного з названих типів еліт поступово розхитують зміни, що відбуваються у суспільстві. Р.Міхельс в книзі “Соціологія політичних партій в умовах демократії” дослідив проблему поділу суспільства на партійну еліту і маси [10] на прикладі соціал-демократичних партій. На його думку, в демократичних організаціях неминуче виникають безповоротні олігархічні тенденції. Навіть самі демократичні вожді з часом депролетаризуються. Апарат партії відривається, відмежовується від рядових членів і набуває свавільного характеру, перетворюючись у “партійну еліту”. *Причинами елітарності Міхельс, як і Моска, називає організаторські здібності, а також організаційні структури суспільства, що посилюють елітарність і підносять керівний клас*. З цієї концепції випливає, що саме суспільство вимагає елітарності і закономірно відтворює її. Вичленення керівного ядра і апарату навіть на основі ефективності діяльності такої еліти вимагає функціональної спеціалізації і раціональності, але все ж неминуче призводить до виходу з-під контролю рядових членів, відмежовуючись від них і підпорядковуючи політику власним інтересам, турбуючись перш за все про збереження свого привілейованого становища в суспільстві. Рядові, пересічні члени організацій, недостатньо компетентні, пасивні, проявляють байдужість стосовно повсякденної політичної дійсності. Наслідком цього становища є те, що будь-якою (навіть демократичною) організаційною групою керує олігархічна, елітарна верства.

У розглянутих працях Г.Моски, В.Парето, Р.Міхельса розуміння політичної еліти отримало достатньо чіткі межі і з’явилися критерії визначення: особливі властивості, притаманні представникам еліти; взаємовідносини, що існують у середині елітарної верстви і характеризують ступінь її згуртованості і інтегрованості; стосунки еліти з масами; рекрутування еліти – спосіб, у який і з кого саме вона утворюється; функції еліти та її вплив у суспільстві.

Недоліки, які були виявлені при розгляді “макіавелістської школи”, намагаються подолати ціннісні теорії еліт. Вони, вважають еліту основною конструктивною силою суспільства, але пом’якшують свою позицію стосовно демократичних устоїв, намагаються пристосувати елітарну теорію до реального життя сучасного розвинутого суспільства. Ціннісні концепції у своєму сьогоденному стані розвитку є дуже багатоманітними. Їх різноплановість переважно визначається виокремленням якогось одного моменту, як вирішального для основного типу системного аналізу. Істотна розбіжність інколи спостерігається між підходами до ступенів захисту аристократизму, ставленні до мас, визначення ролі демократії, тощо. Але поряд з відмінностями, у концепціях ціннісного напрямку існує й цілий ряд спільних критеріїв, що об’єднують ці теорії в один, ціннісний, напрям. *Належність до еліти визначається володінням високими здібностями і показниками у найбільш важливих для всього суспільства сферах діяльності*. Під однією з найважливіших характеристик представники ціннісного напрямку розуміють цінність еліти для всієї соціальної системи, з точки зору її орієнтованості на задоволення найголовніших потреб цієї системи. Потреби розглядаються у динаміці їх розвитку; виникають нові, відмирають старі як потреби, так і функції суспільства і його ціннісні орієнтири. Цей процес спричиняє витіснення осіб, носіїв найбільш цінних для даного часу якостей, новими людьми, що відповідають сучасним вимогам. У історичному процесі це виглядає, як зміна аристократії підприємцями. В свою чергу, на зміну підприємцям, приходять інтелектуали і менеджери, що мають здібності до виконання управлінських функцій, який у наш час називається “філософією бізнесу”.

Деякі прибічники ціннісної теорії обґрунтовують думку про те, що лише на постіндустріальній стадії розвитку, суспільство у загальній своїй якості стає істинно елітарним, бо тут панування відмежованих від мас класів відходить у минуле разом із застарілими знаряддями виробництва, і йому на зміну приходять групи, що рекрутуються із міркувань якості “їх ділової кваліфікації”.

Наступним, об’єднуючим ціннісні концепції, началом є виконання керівних функцій, спрямованих лише на загальне благо. Роль еліти подібна до керівництва старших меншими і відповідає інтересам усіх громадян. Формування еліти є результатом добору суспільством найбільш цінних його представників. Елітарність розуміється у як обов’язкова умова ефективного функціонування будь-якого суспільства, що ґрунтується на природньому поділі управлінської і виконавчої праці.

Деякі прибічники ціннісної теорії еліт розробляли якісні показники впливу еліт на суспільство. Російський філософ і політолог Микола Бердяєв виводив “коефіцієнт еліт” стосовно високоінтелектуальної частини населення до загальної кількості письменних [11]. Він стверджував, що коефіцієнт еліт означає наявність у суспільстві високого потенціалу розвитку. Як тільки цей показник знижується, держава гине, у суспільстві виникають застійні процеси а сама еліта перетворюється на касту. Бердяєв стосовно цього зробив такий висновок: “...завжди панують нечисельні, такий непорушний закон природи. Панування всіх нічого реального не означає, крім темного, байдужого та змішаного хаосу. Всяке управління цим хаосом припускає відмінність та виділення тих чи інших елементів, аристократії або олігархії...З управління меншості немає виходу...”[12]

Інші напрями у розвитку теорій еліт теж містять вагомий для осмислення і досить переконливі твердження. Наприклад, концепції напрямку демократичного елітизму виходять із розуміння демократії як конкуренції між потенційними керівниками за довіру виборців та стверджують, що реальна демократія потребує як еліт, так і масової

політичної апатії, оскільки занадто висока політична партиципація загрожує стабільності демократії. Еліти переважають маси у політичній толерантності, в осуді диктатури, але, як не дивно, еліти більш консервативні у визнанні соціально-економічних прав громадян.

Автори ідеї політичного плюралізму багато в чому сходяться з представниками ціннісного напрямку. Певним чином цей напрям є суміжним з елітаристським, який вважає джерелом формування еліт відбір “кращих людей” з усіх верств суспільства. В.Липинський висловлювався, що: “Та група найкращих в даний історичний момент серед нації людей, які найкращі серед неї тому, що власне вони в даний момент являються організаторами, правителями і керманічами нації...під її (групою – прим.авт.) проводом організована (нація – прим.авт.), вона живе, росте і розвивається”.[13] Прихильники плюралістичних тлумачень еліти відстоюють її різноманітність, функціонування кожної з її складових, у царині, де вона панує, – чи то організаційно, чи то духовно, тощо. Наявність чисельних центрів влади, репрезентованих цими елітами, є достатньою підставою для контролю за владними структурами, за спрямованістю, змістом, методами їх діяльності, її відповідності суспільним потребам і сподіванням. У своїй роботі “Громадянська культура і стабільність демократії” Г.Алмонд та С.Верба, відомі дослідники елітаризму, стосовно цієї тези зазначили, що влада еліт є “складовою демократії”, але “якщо немає якоїсь форми контролю за урядовими елітами з боку не-еліти, то політичну систему навряд чи можна назвати демократичною. З іншого боку, не-еліти не здатні самі до керівництва”.[14]

Елітисти та плюралісти єдині в тому, що найбільш важливі політичні рішення приймає невелика група, досить стабільна у своєму складі, така, що володіє великими матеріальними ресурсами. Один з найвизначніших сучасних політологів, що належить до школи плюралістів, Р.А.Даль в роботі “Критика моделі правлячої еліти” стверджував, що відсутність політичної рівноправності ще не є свідченням існування в суспільстві правлячого класу [15]. На його думку, плюралізм передбачає не демократію в чистому вигляді, коли всі громадяни безпосередньо беруть участь у процесі прийняття рішень, а швидше можливість індивідуальної участі в роботі організованих груп. Вплив цих груп розглядається за критеріями продовжуваності існування даної організації, кількості її членів, рівнем погоджуваності між ними.

Залежно від певних комбінацій, шляхів формування еліти, вона перебуває у “відкритій” чи “закритій” формі. “Відкриті” еліти припускають спонтанний прихід нових членів, здійснюючи саморегуляцію співтовариства. Головні принципи її формування – економічна вага, політичний статус, найвищий професіоналізм у певній галузі діяльності. Останнє є пріоритетною цінністю у в “відкритій” еліті. Вона є публічною, її члени дбають про свою репутацію. “Закриті” еліти регулюють мобільність своїх членів за допомогою спеціальних органів: самостійно ні вступити, ні вийти зі складу еліти неможливо. Тут особисті властивості теж мають велике значення, але все ж, вони підпорядковані відданості системі, вождю тощо. Широко розповсюдженими у “закритих” елітах є патронажні відносини, а пріоритетною цінністю слугує ретельність. Ця еліта байдуже ставиться до громадської думки і їй невідступна. Джерела впливу на формування еліт визначають також їх поділ на спадкові (аристократія), ціннісні (особи, що займають високопрестижні позиції), владні (безпосередні виконавці влади) та функціональні (професіонали-управлінці, які мають кваліфікацію, що відповідає займаній керівній посаді). Сама політична еліта є неоднорідною та внутрішньо диференційованою і суттєво різниться на різних історичних етапах. Поряд з цим, специфіка дослідницького підходу ускладнює її класифікацію. Визначені за критерієм джерела впливу, еліти можна згрупувати за ознакою володіння безпосередньо керівними важелями (це – правляча еліта), чи ознакою протилежності правлячій еліті із застосування активної протидії їй (це – контреліта). Контреліту ще називають опозиційною. Це група наділених владою осіб, що існують або в складі діючої правлячої еліти, або паралельно з нею створюють їй опозицію.

Всередині своєї групи, політичні еліти, – залежно від змісту своїх функцій та цілей, – мають структуру, іменовану термінами: “вища еліта”, “середня еліта”, “маргинальна еліта”. Звісно, “вища” має безпосередній вплив на прийняття найважливіших рішень у житті держави. Серед найвищої еліти завжди можна виділити ядро, яке характеризується найбільшою інтенсивністю комунікацій та взаємодій. До “середньої еліти” відносять у середньому певний відсоток населення, що має найвищі показники за ознаками статку, професійного статусу, освіти. Всі решта, що мають вищими показники за однією із ознак, складають так звану “маргинальну еліту”. Політологи у сучасних тенденціях вбачають таку, яка спрямована на зростання ролі у прийнятті важливих управлінських політичних рішень “середньої еліти”. Всередині такої еліти прийнято робити теж структурне розмежування на просто “середню еліту” та “субеліту”, що становить нові прошарки. Ці прошарки переважають “вищу еліту” по інформованості, організованості та згуртованості. З “вищою елітою”, що безпосередньо приймає політичні рішення, межує еліта адміністративна – такий тип елітарної групи, що характеризується великим впливом на політику через залучення до виконавчої діяльності рішень вищої керівної еліти. Роль цих груп у суспільстві, в управлінні та економіці відображена у функціях, загальноприйнятих у сучасній науці управління: еліти відіграють важливу роль у визначенні, формуванні політичної волі соціальної групи, соціального класу в цілому та в розробці механізмів реалізації цієї волі; еліти покликані формувати політичні цілі своєї групи, класу, їх програмні документи; еліти регулюють діяльність через політичного представника групи, класу, дозуючи підтримку, підсилюючи або обмежуючи її; еліти є основним резервом керівних кадрів, центром їх підбору і розташування керівників на різноманітних сегментах політичного та державного управління.

Поняттям оцінки якості виконання системи функцій є соціальна результативність еліти. На цю результативність великим чином впливає пропорційність репрезентації населення в елітарних групах. А на соціальну репрезентативність безпосередньо впливає тип системи, спосіб, у який відбувається рекрутування еліти, залучення

людей до активного політичного життя.

Системи рекрутування еліт визначають: хто, як і з кого здійснює добір і в чому полягають мотиви його дій, що його спонукає. Існує дві основні системи рекрутування еліт: гільдій та антрепренерська (підприємницька). У чистому вигляді вони майже не існують. Антрепренерська система переважає у демократичних державах, система гільдій – у країнах адміністративного соціалізму, хоча її елементи часто зустрічаються у економіці та державно-адміністративній сфері західних держав. Специфічними рисами, що характеризують кожну з цих систем є такі, для гільдій: закритість, добір претендентів на вищі щаблі влади відбувається з нижчих верств самої цієї еліти, шлях на верх може бути тільки поступовим та повільним; високий ступінь інституціалізації процесу добору, наявність багаточисельних інституціональних фільтрів – формальних вимог для займання посадового місця (ними можуть бути партійність, вік, стаж, освіта, характеристика керівництва); невелике коло осіб, що здійснюють добір еліти (селекторат), відносно закрите, куди входять лише члени вищого керівництва; відсутність відкритої конкуренції у призначенні на посади; тенденція до відтворення існуючого типу еліти. Ця система у чистому вигляді призводить до поступової дегенерації еліти. У країнах адміністративного соціалізму система гільдій у рекрутуванні еліт існувала довгий час і набула характеру номенклатурної системи. Цей закритий тип рекрутування еліти є характерним для традиційного суспільства, а стосовно сучасних політичних систем – для тоталітарних та авторитарних політичних режимів. Цей тип рекрутування звужує соціальну базу і прирікає систему на застій. Остання втрачає здатність до ефективного управління і, по суті, провокує виникнення контреліти, яка за своїми властивостями переважає правлячу. Незадоволення мас соціальною системою контреліти використовує для повалення правлячої еліти.

Антрепренерська система протилежна попередній. Її відрізняє відкритість, широкі можливості для представників будь-яких суспільних груп претендувати на зайняття ведучих позицій; невелика кількість формальних вимог, фільтрів; широке коло селекторату, що включає всіх виборців країни; висока конкурентність добору; мінливість складу еліти та важливість для входу в неї особистісних позитивних якостей. Тільки за умови, що саме індивідуальні, а не надіндивідуальні характеристики будуть критерієм добору, еліта може стати асамблеєю кращих, гідних, тобто, як влучно виразився професор Г.Ашин, істинною меритократією [16].

Але, у реальному житті, як зазначив Г.Ашин, навряд чи коли існувало суспільство абсолютно закрите, або абсолютно відкрите, де б вертикальна мобільність була б абсолютно вільною. Суспільство такого зразка було б безструктурним, на зразок суспільств (у веберівському значенні) “ідеальних типів” [17]. Найбільш “чистою”, наближеною до моделі повністю закритої еліти є навіть не тоталітарний соціалізм, а давньоіндійська кастова система, де каста кшатріїв і брахманів відділені непроникною перепоною від інших каст. До цієї ж моделі близько підходить більшість давньосхідних деспотій. До протилежної моделі – відкритої, з антрепренерською системою рекрутування переважаючі відносяться сучасні демократії. Хоча і тут, вважає Г.Ашин, твердження про “суспільство рівних можливостей” швидше є декларація про наміри, а не констатація політичної реальності. І в цій системі вихідці з вищих страт суспільства, – що володіють статками, соціально впливовими зв'язками, можливістю отримати дорогу освіти, – мають кращі стартові можливості для елітної кар'єри. Демократія відрізняється переважно тим, що намагається зменшити бар'єри на шляху рекрутування еліт. Більшого чекати не доводиться, бо соціальний процес вимагає певного рівня стабільності, а постійна зміна еліт може розхитати систему.

Для здійснення становлення результативної еліти, необхідне оптимальне поєднання горизонтальної і вертикальної інтеграції еліт та ефективна система їх рекрутування. Горизонтальну інтеграцію пояснюють як кооперацію різноманітних представників еліти, її групову єдність. Ця інтеграція виступає необхідною умовою прийняття колективних рішень, засобом підвищення здатності керівників до компромісів та вирішення конфліктів. Результативність еліти у поєднанні з груповою горизонтальною інтеграцією не стане реальністю без гармонійної соціальної репрезентативності у елітах різноманітних верств і прошарків суспільства, без виразу думок та інтересів усіх наявних соціальних груп у політичній еліті. Таке представництво залежить від багатьох причин. Одна з них – соціальне походження та соціальна належність. Соціальна належність означає набуття нового або збереження свого старого соціального і професійного статусу. Соціальне походження представників політичної еліти впливає на їх соціальну орієнтацію. Наприклад, вихідцям із середовища фермерів, робітників, службовців легше зрозуміти специфічні запити відповідних їм верствам населення. Але зовсім не обов'язково, щоб інтереси робітників захищали робітники, селян – селяни, молоді – молодь тощо. Часто це краще зможуть зробити політики-професіонали.

Іншою, найважливішою, порівняно з соціальним походженням, гарантією соціальної репрезентативності еліти виступає організаційна (партійна, профсоюзна тощо) належність керівників. Вона напряму пов'язана з їх ціннісними орієнтаціями. Окрім того, партії та інші організації, зазвичай мають досить можливостей для впливу на своїх представників у потрібному напрямі. В сучасному демократичному суспільстві партійні механізми контролю за елітами доповнюються державними і громадськими інститутами. До таких інститутів належать вибори, засоби масової інформації, опитування громадської думки, групи тиску (лоббі). Ці інститути забезпечують найоптимальнішу ефективність політичної еліти та її контрольованість суспільством.

Стосовно сучасної ситуації в Україні можна впевнено зробити висновок, що політичній еліті як такої (у класичному її визначенні) у суспільно-політичній практиці ще не існує. Полеміка навколо визначення терміну, яким доповнюють поняття “політична еліта” в Україні, серед науковців розгорнулася досить жваво. Політична еліта, яка діє зараз у нашому суспільстві, не відповідає основним елітарним характеристикам. Вона складається з ідеологічно розрізнених, не згуртованих всередині своєї групи осіб і є перспективно ненадійною. Є підстави вважати, що

демократичні процеси в державі, які здійснюються найсвідомішою частиною нашої політичної еліти, попри опір її антидемократично настроєних елементів, нададуть можливість у недалекому майбутньому виділити цінне і дієве, результативне ядро, що стане осередком майбутньої справжньої української політичної еліти. Умовами цього є: стабільний політичний стан, чітко структуроване соціальне середовище; налагоджена економіка та сильна матеріально-виробнича база; якісна освіта нової генерації суспільства та високий морально-етичний рівень її виховання; існування спеціальної підготовки кадрів, відкритий тип рекрутації політичної еліти та ін.

Демократичні зрушення у незалежній Україні повинні принципово змінити моделі рекрутування еліт із максимально закритих, на хоча б мінімально відкриті, змінити стиль поведінки сучасної еліти так, щоб вона не була подібною до старої номенклатури. На жаль, це ще не відбулося. Неономенклатурна еліта багато в чому виявляється дзеркальним відображенням попередньої. Найбільш розповсюджений у нашій українській спільності спосіб просування “нагору” – це стати членом “команди”, яке працює на впливового лідера, тобто вступити у клієнтарні стосунки. До того ж необхідним є патронаж фінансового спонсора, часто мафіозного. Вирішальну роль у справі просування в еліту (в умовах сьогоденної соціально-політичної ситуації в Україні) відіграють не особисті досягнення, а належність до “команди”, клану, соціальної групи, що заважає відбору в еліту дійсно кращих, найбільш здібних, а головне високоморальних людей. Як не сумно констатувати, сучасна селекція еліт на Україні не забезпечує добору кращих та достойних, хоча є певні надії на краще, пов’язане із тенденцією зростання демократії й відкритості способу рекрутування.

Список посилань

1. Карлейль Т. Теперь и прежде. - Москва: Республика, - 1994. – С.301.
2. Гоббс Т. Сочинения: В 2-х т. Москва: Мысль, - 1989. - Т.1 – С.522.
3. Моска Г. Правящий класс // Социс. - 1994, - №10. – С.189.
4. Самсонова Т. Н. Коцепция “правлящего класса” Г. Моски // Социс. - 1994, - № 10. – С.184.
5. Тарусина И. Г. Елитисты и плюралисты в современной политической теории: Историкографический экскурс // Полис. - 1997, - №4. – С.149.
6. Моска Г. Правящий класс // Социс. - 1994, - №10. – С.189.
7. Тарусина И. Г. Елитисты и плюралисты в современной политической теории: Историкографический экскурс // Полис. - 1997, - №4. – С.150.
8. Радугин А. А. Политология: Курс лекций. - Москва: Центр, - 1997. – С.159.
9. Пугачев В. П. ; Соловьев А. И. Введение в политологию: Учебное пособие для студентов вузов. - Москва: Аспект-пресс, - 1996. – С.145.
10. Радугин А. А. Политология: Курс лекций. - Москва: Центр, - 1997. – С.160.
11. Бердяев Н. А. Новое средневековье: Размышления о судьбе России и Европы. - Москва: Феникс, - 1991. – С.50.
12. Бердяев Н. А. Новое средневековье: Размышления о судьбе России и Европы. - Москва: Феникс, - 1991. – С.69.
13. Консерватизм. Онтологія. – Київ: Смолоскипи, - 1998. – С.253.
14. Верба С.; Алмонд Г. Гражданская культура и стабильность демократии // Полис. - 1992, - №4. – С.123.
15. Тарусина И. Г. Елитисты и плюралисты в современной политической теории: Историкографический экскурс // Полис. - 1997, - №4. – С.151-152.
16. Ашин Г. К. Рекрутация элиты//Власть. - 1997, - №5, - С.26.
17. Вебер М. Избранные произведения. - Москва: Прогресс, - 1990. – С.672.